

POSTANOWIENIE

Dnia 15 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Tomasz Szanciło

SSN Kamil Zaradkiewicz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku T.J.W.

przy uczestnictwie A.S., T.S., H.L. i W. .

o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 15 grudnia 2021 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w R.

z dnia 24 stycznia 2019 r., sygn. akt V Ca [...],

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. ustala, że uczestnicy ponoszą koszty postępowania kasacyjnego związane ze swym udziałem w sprawie.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w R. postanowieniem z 24 stycznia 2019 r. po rozpoznaniu sprawy z wniosku T.J.W. z udziałem A.S., T.S., H.L. i W.S. o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po J.W. na skutek apelacji Uczestników T.S. i W.S. od postanowienia Sądu Rejonowego w R. z 9 maja 2018 r., zmienił zaskarżone

postanowienie w pkt I i II w ten sposób, że wniosek o zmianę stwierdzenia nabycia spadku po J.W. oddalił, nakazał ściągnąć na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w R. od Wnioskodawcy T.J.W. kwotę 2.057,99 zł tytułem brakujących wydatków oraz zasądził od Wnioskodawcy na rzecz Uczestników T.S. i W.S. kwoty po 460 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Postanowieniem z 9 maja 2018 r., Sąd Rejonowy w R. zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w R. z 23 kwietnia 2013 r. w punkcie I i stwierdził, że spadek po J.W. zmarłej w dniu [...] 2012 r. w R. na podstawie ustawy nabyli mąż T.W. w 1/2 części siostrzeńcy A.S., W.S. i T.S. po 1/12 części oraz siostrzenica H.L. w 1/4 części oraz orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Rejonowy ustalił i przyjął, że postanowieniem z 7 marca 2013 r. Sąd Rejonowy w R. stwierdził, że spadek po J.W. na podstawie własnoręcznego testamentu z 28 maja 2011 r. nabyli: mąż T.W. w 4/104 części, a siostrzeńcy A.S., W.S., T.S. i H.L. po 25/104 części. Przed wydaniem w/w postanowienia w piśmie z 13 lutego 2013 r. (data prezentaty) podpisanym „T.W.” nadmieniono, że żona składała pismo w Banku B. w sprawie podziału pieniędzy po jej śmierci dla wszystkich ujętych w wezwaniu i zawniósł o zwrócenie się przez Sąd do w/w Banku o przekazanie dokumentów, które złożyła J.W. zgodnie z jej wolą. Powyższe postanowienie uprawomocniło się bez zaskarżenia.

Wnioskiem z 19 czerwca 2013 r. A. S. wniósł o częściowy dział spadku po J. W. w zakresie środków pieniężnych zdeponowanych w banku B. S.A. i P. S.A. - wskazując, że banki odmówiły udzielenia informacji o wysokości w/w środków pieniężnych.

Postanowieniem z 15 września 2016 r. Sąd Rejonowy w R. stwierdził, że spadek po T. W. s. F. i P., zmarłym w dniu 4 stycznia 2015 r. w R. na podstawie własnoręcznego testamentu notarialnego z 30 sierpnia 2013 r. nabył bratanek T. W. w całości.

Postanowieniem z 13 listopada 2013 r. Sąd Rejonowy w R. zawiesił postępowanie w w/w sprawie do czasu zakończenia postępowania o zmianę postanowienia spadkowego po J.W.. O istnieniu środków pieniężnych w Banku B. oraz sporządzeniu przez spadkodawczynię dyspozycji wkładem na wypadek

śmierci spadkobiercy testamentowi dowiedzieli się po otrzymaniu postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Wkład ten nie został wypłacony. Środki pieniężne zdeponowane w bankach spadkodawczynie posiadała ze sprzedaży nieruchomości. Dokumenty bankowe potwierdzające posiadanie przez spadkodawczynię środków na rachunkach bankowych zostały odnalezione w czerwcu 2013 r. przez jej rodzinę podczas porządkowania domu po jej śmierci.

Wnioskodawca w niniejszym postępowaniu T.W. (mąż spadkodawczynie) był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po J.W.. W sprawie tej przedłożono testament własnoręczny spadkodawczynie z dnia 28 maja 2018 r., w którym przeznaczyła swoim siostrzeńcom jedną działkę wraz z zabudowaniami po 1/4 części oraz dwie działki mężowi T.W.. Przed wydaniem w/w postanowienia w piśmie z 13 lutego 2013 r. (data prezentaty) podpisanym „T.W.” nadmienił, że żona składała pismo w banku B. w sprawie podziału pieniędzy po jej śmierci dla wszystkich ujętych w wezwaniu i zawniósł o zwrócenie się przez Sąd do w/w banku o udostępnienie dokumentów. Powyższy wniosek nie został uwzględniony, a postępowanie zakończono postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku na podstawie testamentu. Z treści wskazanego wyżej pisma należy wnioskować, że Wnioskodawca wiedział o złożeniu przez spadkodawczynię w Banku B. środków na wypadek śmierci, jednakże środki objęte w/w dyspozycją nie wchodziły w skład spadku i mogły nie zmienić wyniku sprawy. Natomiast z pisma tego nie wynika, aby Wnioskodawcy znana była wysokość tych środków i czy ich wartość przewyższa dopuszczalny prawem zakres dyspozycji wkładem na wypadek śmierci.

Dopiero w toku niniejszej sprawy we wniosku z 5 września 2013 r. Wnioskodawca wniósł o zwrócenie się do Banku P. S.A. (gdzie spadkodawczynie miała środki pieniężne znacznej wartości), a więc już po wszczęciu przez A.S. wnioskiem z 19 czerwca 2013 r. sprawy o częściowy dział spadku po J.W. w zakresie środków pieniężnych zdeponowanych w Bankach B. S.A. i P. S.A. Sąd uznał, że brak było podstaw do twierdzenia, że Wnioskodawca w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po J.W. miał wiedzę o tym, że spadkodawczynie - poza środkami objętymi dyspozycją na wypadek śmierci (które jednak nie wchodziły w skład spadku) - miała środki pieniężne znacznej wartości.

Sąd Rejonowy wskazał, że na podstawie testamentu nie nastąpiło powołanie jednej lub kilku osób do spadku jako ogółu praw i obowiązków spadkodawcy, lecz rozrządzenie spadkodawczyni przybrało formę przeznaczenia określonym osobom poszczególnych przedmiotów majątkowych. Poza rozrządzeniem testamentowym pozostały środki pieniężne wchodzące w skład majątku wspólnego spadkodawczyni na rachunkach w Bankach B. oraz P. S.A. W ocenie Sądu majątek objęty testamentem notarialnym nie wyczerpywał prawie całego spadku. Podkreślono, że nawet w razie przyjęcia, że spadkodawczyni pozostawała w błędnym przekonaniu, że wszystkie środki pieniężne zgromadzone w B. są objęte ważną dyspozycją na wypadek śmierci i nie wchodzą w skład spadku, to i tak poza testamentem pozostały środki stanowiące udział spadkodawczyni. Porównując je z wartością nieruchomości objętych testamentem poza testamentem, pozostało ponad 22% majątku spadkodawczyni. Nie można zatem było przyjąć, że testament wyczerpał prawie cały spadek i stanowił powołanie spadkobiercy. Na marginesie dodano, że do analogicznego wniosku prowadziło wyliczenie wartości składników majątkowych spadkodawczyni objętych i nieobjętych testamentem według wartości aktualnych na dzień jej śmierci (poza testamentem pozostaje około 15% majątku).

W świetle powyższych okoliczności rozrządzenie testamentowe potraktowano jako zapis i stwierdzono nabycie spadku na podstawie ustawy. Zapis ustanowiony przez spadkodawczynię nie znalazł odzwierciedlenia w treści postanowienia spadkowego, albowiem przedmiotem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku jest spadek rozumiany jako ogół praw i obowiązków majątkowych. Ze złożonego zapewnienia spadkowego wynika, że spadkodawczyni J.W. w chwili śmierci pozostawała w związku małżeńskim z T.W..

Sąd Rejonowy przyjął, iż fakt posiadania przez spadkodawczynię środków pieniężnych w Banku P. S.A., nieznanego Wnioskodawcy i nie powołanego w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, uzasadniał odmienną ocenę testamentu spadkodawczyni i prowadził do zmiany postanowienia spadkowego, co powodowało, że należało stwierdzić spadek po spadkodawczyni na podstawie ustawy.

Powyższe postanowienie zaskarżyli uczestnicy W.S. i T.S.. Uczestnik W.S. wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez oddalenie wniosku, rozliczenie kosztów postępowania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Uczestnik T.S. wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez oddalenie wniosku i zasądzenie od Wnioskodawcy na rzecz uczestnika kosztów postępowania za obie instancje. W odpowiedzi na obie apelacje Wnioskodawca wniósł o ich oddalenie i zasądzenie od apelujących na rzecz Wnioskodawcy kosztów postępowania za II instancję.

Sąd Okręgowy uznał, iż obie apelacje były uzasadnione, skutkiem czego wydane zostało orzeczenie reformatoryjne. Wskazano, iż postępowanie w przedmiocie zmiany prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku zostało uregulowane w szczególności w art. 679 k.p.c.

W postępowaniu o zmianę stwierdzenia nabycia spadku sąd obowiązany jest w pierwszej kolejności ustalić, czy Wnioskodawca opiera żądanie na podstawie, której nie mógł powołać w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku i czy zostało ono zgłoszone w terminie określonym w art. 679 § 1 k.p.c. Postępowanie to nie służy i nie może być wykorzystywane jako środek do usunięcia skutków bezczynności, czy wręcz błędów uczestnika postępowania spadkowego. Postępowanie o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku przewidziane w tym przepisie nie służy jednak naprawieniu błędów w postępowaniu spadkowym i nie może być wykorzystywane jako środek do usunięcia skutków bezczynności lub błędów Uczestników postępowania spadkowego, czy też skutków ich nieznajomości prawa ani nawet uchybień sądu. Mimo, że jest postępowaniem autonomicznym, ma ono bowiem charakter "wznawieniowy" (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2017 r. III CSK 308/17).

Według Sądu II instancji Wnioskodawca w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku posiadał wiedzę o zgromadzeniu przez spadkodawczynię pieniędzy w bankach. Żądanie zmiany stwierdzenia spadku po J. W. opierał zatem na tej samej podstawie na jaką powoływał się w pierwotnym postępowaniu. Z

zeznań Wnioskodawcy T.W. wynikało wprost, że Wnioskodawca mieszkał wraz z żoną i wiedział, że posiadała ona różne rachunki bankowe. Wnioskodawca miał wiedzę o pieniądzach zgromadzonych w bankach przez spadkodawczynię i na ten fakt powoływał się w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, natomiast nie ma znaczenia dla postępowania w rozumieniu art. 679 k.p.c. to, w jakiej wysokości zostały zgromadzone środki pieniężne.

Sąd II instancji wskazał, że w konkretnym przypadku niezbędną przesłanką skutecznego domagania się zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku było oparcie przez wnioskodawcę żądania na podstawie, która nie mogła być powołana w tamtym postępowaniu. Niemożliwość powołania polega na tym, że Wnioskodawca w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku nie był świadomy określonej okoliczności mającej wpływ na krąg spadkobierców lub wielkość przysługujących im udziałów, a wiadomość taką uzyskał już po wydaniu przez sąd postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Poza kręgiem takich okoliczności pozostaje brak wiedzy uczestnika o skutkach prawnych zawarcia przez spadkodawczynię J.W. w testamencie określonych rozrządzeń, takich jak ograniczenie treści tej czynności prawnej jedynie do ustanowienia zapisu, tak jak miało to miejsce jak w rozpoznawanej sprawie.

W tym stanie rzeczy uzasadnione okazały się zarzuty obu apelacji, dotyczące jedynie naruszenia przez Sąd I instancji naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. i art. 679 § 1 k.p.c. Oparcie wniosku o zmianę postanowienia spadkowego po J. W. na podstawie znanej Wnioskodawcy i ujawnionej przez niego w poprzednim postępowaniu spadkowym nie mogło być uznane za skuteczne i prowadzić do merytorycznego rozpoznania wniosku, czyli ustaleniu na nowo kręgu spadkobierców na podstawie art. 670 k.p.c. i wyeliminowania z porządku prawnego dziedziczenia na podstawie testamentu własnoręcznego J.W..

Skargę kasacyjną od powyższego orzeczenia złożył Wnioskodawca, zaskarżając w całości postanowienie Sądu Okręgowego w R. z 30 stycznia 2019 r. i wniósł o jego uchylenie w całości oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi II Instancji, o zasądzenie od Uczestników na rzecz Wnioskodawcy kosztów dotychczasowego postępowania, w tym kosztów

zastępstwa adwokackiego za postępowanie przed Sądem I i II Instancji oraz kosztów postępowania kasacyjnego według norm prawem przepisanych. Zarzucił naruszenie przepisów postępowania w sposób, który miał istotny wpływ na wynik sprawy, tj. naruszenie art. 679 k.p.c.

Uczestnicy postępowania A.S. i T.S. wniesli o oddalenie przedmiotowej skargi w całości i o zasądzenie od Wnioskodawcy na ich rzecz uczestników kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych. Uczestnik W.S. również wniósł o oddalenie skargi i o zasądzenie od Wnioskodawcy na jego rzecz kosztów postępowania kasacyjnego wg norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 679 § 1 k.p.c., dowód, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku, z zastosowaniem przepisów niniejszego rozdziału. Ten, kto był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, może tylko wówczas żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, gdy żądanie opiera na podstawie, której nie mógł powołać w tym postępowaniu, a wniosek o zmianę składa przed upływem roku od dnia, w którym uzyskał tę możliwość.

Z prawomocnym postanowieniem stwierdzającym nabycie spadku, mającym skutki materialnoprawne, wiąże się powaga rzeczy osądzonej oraz domniemanie, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, jest spadkobiercą (art. 1025 § 2 k.c.). W art. 679 k.p.c. ustawodawca przewidział szczególny sposób zmiany takiego postanowienia, wyłączając w tym zakresie możliwość wznowienia postępowania (art. 524 § 1 k.p.c.). Postępowanie unormowane w art. 679 k.p.c., chociaż autonomiczne, ma charakter "wznawieniowy" (postanowienie Sądu Najwyższego z 29 kwietnia 2016 r., sygn. akt I CSK 298/15, niepublikowane).

Charakter unormowania art. 679 k.p.c. jest wyjątkowy, wobec czego przepis ten podlega ścisłej wykładni.

Uczestnik postępowania spadkowego może żądać zmiany prawomocnego postanowienia stwierdzającego nabycie spadku tylko wówczas, jeśli wykaże podstawę uzasadniającą zmianę oraz dowiedzie, że podstawa ta nie mogła być podniesiona w czasie uprzedniego postępowania. Ograniczenie to traktuje się jako prekluzję uprawnienia (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego z: 21 marca 2001 r., sygn. akt III CZP 4/01, niepublikowane; 13 grudnia 2001 r., sygn. akt IV CKN 566/00, OSNC 2002, z. 10, poz. 127; 14 września 2009 r., sygn. akt V CSK 118/09, niepublikowane; 21 grudnia 2011 r., sygn. akt IV CSK 199/11, niepublikowane). Celem ograniczenia - w zakresie wymaganych podstaw żądania i terminu w stosunku do osób uczestniczących w pierwszym postępowaniu - jest to, aby uczestnik poprzedniego postępowania nie mógł się domagać zmiany postanowienia na podstawie, którą mógł poprzednio powołać. Przepis eliminuje możliwość zgłaszania twierdzeń i dowodów na ich poparcie, które były dostępne i mogły być, lecz nie zostały zgłoszone w poprzednim postępowaniu i chodzi tu o obiektywną możliwość ich powołania. Uczestnik poprzedniego postępowania nie może zatem domagać się zmiany postanowienia na podstawie, którą mógł poprzednio powołać. Kształt unormowania zawartego w art. 679 k.p.c. z pewnością wynika z konieczności zapewnienia ochrony stabilności porządku dziedziczenia stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem.

Osoba, która była uczestnikiem prawomocnie zakończonego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku może powoływać się zatem tylko na okoliczności faktyczne i środki dowodowe, których nie mogła powołać w tym postępowaniu (*nova reperta* i *nova producta*). Z art. 679 k.p.c. wynika ściśle powiązanie uprawnienia żądania zmiany postanowienia o nabycia spadku z podstawą, która nie mogła być powołana przez zainteresowanego w poprzednim postępowaniu, w którym brał udział (postanowienie Sądu Najwyższego z 11 września 2014 r., sygn. akt III CSK 239/13, niepublikowane). Tymczasem Skarżący w sprawie o sygn. akt I Ns 202/13 powoływał już istnienie środków finansowych, które mogły wchodzić w skład spadku, a które nie zostały objęte wolą testatorki w treści testamentu.

Artykuł 679 § 1 k.p.c. istotnie ogranicza uprawnienia do wystąpienia z takim wnioskiem w stosunku do osób uczestniczących w pierwszym postępowaniu spadkowym. Ograniczenia wynikające z tego przepisu obejmują każdą

osobę, która była uczestnikiem bez względu na jej aktywność. Postępowanie o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku nie służy ani naprawie błędów sądu popełnionych w postępowaniu spadkowym, ani usunięciu skutków nieznamości prawa przez uczestników tego postępowania, lecz jedynie umożliwieniu zmiany postanowienia spadkowego w razie wykrycia okoliczności i dowodów, których zainteresowany nie mógł, z różnych przyczyn, powołać w postępowaniu spadkowym (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z: 13 października 2004 r., sygn. akt III CK 82/03, niepublikowane; 6 czerwca 2007 r., sygn. akt III CSK 19/07, niepublikowane; 23 listopada 2011 r., sygn. akt IV CSK 141/11, niepublikowane; 15 stycznia 2016 r., sygn. akt I CSK 1079/14; 29 kwietnia 2016 r., sygn. akt I CSK 298/15, niepublikowane; 15 grudnia 2017 r., sygn. akt III CSK 308/17, niepublikowane).

Z treści pisma z 13 lutego 2013 r. (do sprawy I Ns (...)), ani z treści wniosku w niniejszej sprawie nie wynika, że przyczyną niezłożenia apelacji była świadomość, iż środki finansowe nieobjęte testamentem stanowią niewielką część masy spadkowej. Z wniosku w tej sprawie wprost wynika, że działanie, a raczej brak działania T.W. wynikał z „nieświadomości następstw”, a nie braku jakichkolwiek podstaw do wiedzy w zakresie masy spadkowej. W sprawie o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku Wnioskodawca obowiązany był wykazać istnienie przeszkody obiektywnej, uniemożliwiającej mu powołanie w sprawie spadkowej okoliczności uzasadniającej odmienną podstawę lub porządek dziedziczenia.

Nieprawidłowości dotyczące prowadzenia postępowania przez Sąd w sprawie, w której doszło do stwierdzenia nabycia spadku, po uprawomocnieniu się orzeczenia nie może być podstawą jego zmiany w drodze postępowania o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku na podstawie art. 679 k.p.c. Przepis ten uzależnia bowiem zmianę od okoliczności leżących po stronie uczestnika postępowania, a nie po stronie Sądu. W postępowaniu o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku niedopuszczalne są zatem zarzuty błędnego prowadzenia postępowania bądź wadliwej oceny dowodów przez sąd spadkowy, który wydał poprzednie orzeczenie. Sąd ogranicza się do oceny, czy wykryte zostały nowe okoliczności i dowody pozwalające na wzruszenie

domniemania wynikającego ze stwierdzenia nabycia spadku, którego dotyczy wnioszek o zmianę (por. postanowienia Sądu Najwyższego z: 10 grudnia 2009 r., III CZ 63/09; 17 lutego 2011 r., III CZ 6/11, 22 listopada 2012 r., II CSK 697/11; 29 kwietnia 2016 r., I CSK 298/15).

Brak możliwości wzruszenia orzeczenia wydanego w sprawie I Ns (...), nie może być oceniana przez pryzmat nieświadomej bierności T.W., lecz jego obiektywnej bierności. Nieprawidłowe czynności Sądu powinny być korygowane w toku zwykłego postępowania w drodze przysługujących zainteresowanym środków odwoławczych. Natomiast postępowanie o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku nie może być traktowane jako środek do naprawy zaniechań strony w postaci braku zaskarżenia orzeczenia. Postępowanie o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku nie może stanowić środka usunięcia skutków bezczynności bądź błędów uczestnika postępowania (postanowienia Sądu Najwyższego z: 13 grudnia 2012 r., sygn. akt IV CSK 183/12, niepublikowane; 29 kwietnia 2016 r., sygn. akt I CSK 298/15, j.w.).

Z tych przyczyn, Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., o kosztach postępowania rozstrzygając na podstawie art. 520 § 1 k.p.c.

Z uwagi na treść art. 29 § 2 i 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2021 r., poz. 1904) Sąd Najwyższy, nie mając kompetencji do pominięcia stosowania przepisów ustawy oraz mając na względzie niepodważalność powołania sędziego na stanowisko na podstawie art. 179 Konstytucji RP, odstąpił od oceny prawidłowości powołania sędziów w składzie Sądu *ad quem*, a w konsekwencji ważności postępowania czy skuteczności orzeczenia z powyższych względów.